

JANEZ EVANGELIST KREK

Življenje in delo

Janez Evangelist Krek se z etiko ni ukvarjal toliko na filozofski ravni, temveč je bilo celotno njegovo delovanje usmrejeno bolj v praktični smeri. Njegova glavna skrb je bilo reševanje perečih socialnih vprašanj takratnega izkoriščenega delavskega razreda. Živel je od 1865-1917. To je bil čas naraščajočega kapitalizma z izkoriščanjem delavskega razreda, žensk otrok, dolgi delavniki, slabe delavne in bivalne razmere, nizke plače... Kot odpor temu (liberalizmu) so se pojavili tudi socializem, komunizem in krščanski socializem h kateremu prištevamo tudi Kreka. Krekov pogled na družbo je dokaj klasičen. Krek vidi trden temelj za oblikovanje družbe v krščanstvu. Pri tem zagovarja od Boga dano naravno pravo. Ni mu tako bistvena oblika oblasti, temveč kakršnakoli je oblika, bistveno je, da zakoni ohranjajo naravno pravo in posameznikove pravice, ki iz njega izhajajo.

Družba in oblast

Družba:

Po njegovem je človek po svoji naravi družbeno bitje in se ne more razvijati in živeti sam. S svojim prihodom na svet še nima vsega, temveč šele v družbi dobiva materialne dobrine, kulturno, duhovno, duševno vzgojo, jezik. Ne deluje samo po nagonu kot žival, temveč se odloča po razumu in v njegovih družbah vladajo zakoni pravic in dolžnosti. »Družba je organska zveza нравnih bitij; ali: organizem sestavljen iz нравnih bitij.« »Organizem je zveza več med seboj različnih udov, katerih vsak ima svoje posebno opravilo in svoj poseben namen, ki pa vsi skupno po neki notranji sili delujejo v skupni namen – v skupno blaginjo.« Tudi združenja niso samo naravna (včasih strogo nujna, kot na primer pri čebelah, mravljah), temveč so pravna po umu in volji. Ljudje po naravi teže k združenju, vendar je oblika družbe pravna, ker delujejo po umu in volji.

Oblast družbe:

Družba ima oblast ali avtoriteto. Izhaja iz skupnega namena družbe. Je varuhinja skupnega namena in naroča posameznim udom, kako naj delujejo, da bodo sledili skupnemu namenu, ki bo v korist vsej družbi. V ta namen izdaja zakone, sodi o teh zakonih in kaznuje, če se zakonov ne izpolnjuje. Vse to se ne dogaja naravno (živali, čebele), temveč pravno, tako da posameznik po umu spoznava skupni namen in z voljo tako deluje. V družbi ne morejo biti vsi enaki. Po naravi sicer so ljudje med seboj enaki po pravicah in dolžnostih, na primer po eksistenci, po naravnem pravu, pred Bogom. V družbi pa se ločijo po svojih lastnostih in vsled tega po svojih funkcijah, stanovih, saj je le tako družba mogoča. Kdor ustanovi družbo ima tudi pravico, da postavi oblast. V državi, ki jo ustanovijo ljudje, torej po naravi ni določena nobena oblika oblasti, temveč si ljudje sami izberejo obliko. Zakoni, ki si jih postavijo pa se morajo ozirati na naravni zakon, katerega ohranjajo in varujejo. Cerkev je ustanovljena direktno od Boga in ji je zato tudi Bog postavil oblast. Udje Cerkev morajo spoštovati in poslušati cerkveno oblast. Skupni namen Cerkev je Božja slava in večno zveličanje, vendar jo kot božje-človeško ustanovo zanima tudi tostranska blaginja. Zato je dobro, da se cerkveno oblast kot varuhinjo razodetja spoštuje. Samo Cerkev je varuhinja kraščanskih resnic o bratstvu. Izkušnje kažejo, da kjer se je spoštovala cerkvena oblast, se je spoštovala tudi očetna in državna oblast in obratno.

Pravičnost in pravo

Pravičnost:

pomeni dati vsakomur svoje. Člani družbe so dolžni dajati družbi, kar je določeno po zakonih (**legalna pravičnost**), prav tako mora družba dajati članom, kar je njihovo (**delilna pravičnost**) in tudi člani med seboj si morajo med seboj vračati, kar je od vsakega (**trgovina, menjalna pravičnost**). V družbi je na prvem mestu. Če družba ne teče kot bi morala, da ne ohranja naravnih človekovih pravic (kar se kaže na primer v množici revežev), pomeni, da zakoni, ki zagotavljajo pravičnost niso prav postavljeni. Pravičnost je v družbi pred ljubeznijo. Ljubezen in miloščina sama po sebi ne zadostujeta in ne moreta biti vodilo družbe. V Cerkvi se poudarja in sta na prvem mestu ljubezen in usmiljenje, skrb za uboge, vendar je kljub temu prisotna tudi ideja pravičnosti.

Pravo:

je v prvi vrsti dolžnost izpolnjevanja zakonov družb, katerim pripadam. Iz zakona sama po sebi sledi obveznost, dolžnost. Iz dolžnosti pa izhaja pravica. Človek po pameti spoznava naravni zakon, ki se naj v državi kaže v državnih zakonih. **Prva oblika prava** je v razmerju posameznika do samega sebe. Iz eksistenčnega prava sledi dolžnost, da skrbimo za svoje življenje in izpolnjujemo svoje dolžnosti ter imamo pravico, da nas nihče ne sme pri tem ovirati. V družbi je človek odvisno bitje (zato ima dolžnosti) in je svoboden gospodar (sposoben za dolžnosti) svojih dejanj. **Druga vrsta prava** je v dolžnosti do drugih. Drugega moram, kolikor morem, podpirati

in ne ovirati v njegovem smotru in mu vračati, kar sem komu po pravičnosti dolžan (njegova pravica zahtevati). Zveza vseh pravnih zakonov, dolžnosti in pravic se imenuje pravni red (naravni, pozitivni pravni red). Glede na izvor pozitivnih zakonov lahko rečemo, da ni vse, kar spada v nramnost tudi že pravo, nikakor pa se ne sme pravo popolnoma ločevati od nramnosti. Nramnost je kriterij pravu, ki je samostojno. Krek odgovarja Kantu in pozitivizmu, da pravni red, ki je vzpostavljen samo iz človeka, nima kriterija, saj se človek lahko moti, ali domeni za krivičen red. Vseeno pa priznava, da je Bog položil človeku v razum nramne zakone, ki jim naj sledi.

Človekove naravne pravice:

Eksistenčna pravica pomeni, da ima človek dolžnost in hkrati pravico ohranjati, varovati in razvijati svoje življenje in zdravje, ki ga je dobil v dar od Boga. V razmerju do drugih velja, da ne sme škodovati, ima pa pravico do obrambe. **Lastninska pravica** izhaja iz eksistenčnega prava. Človek mora skrbeti za svoje telo in dušo, za svojo družino in prihodnost le te ter ima zato pravico tudi do sredstev, ki mu to omogočajo. Človek ima pravico do zaslužka v skladu z vrednostjo, ki jo proizvaja delo. Osebna lastnina spodbuja svobodo, red, mir in napredek. **Pogodbeno pravo** pravi, da ima vsak človek pravico sklepati pogodbe. Pogodba pa je z zunanjimi znamenji izraženo soglasje dveh ali več oseb glede na neko stvar, kjer vsaj na enega preide neka dolžnost, oziroma pravica. **Družno pravo** pa govori o človekovi pravici do združevanja v različne družbe (neodvisne, odvisne, državo, družino, društva, sindikati). Tudi ta pravica izhaja iz naravnega prava, saj smo si drug drugemu lahko v pomoč in podporo.

Leon XIII. in tri okrožnice o socialnem vprašanju

Quod apostolici muneris (1878), **Rerum novarum** (1891), **Graves de communi** (1901). Papež Leon XIII. je v teh okrožnicah močno spodbujal kristjane k zanimanju in reševanju socialnega vprašanja. Krekove ideje so približno enake kot papeževe (lastninska pravica, eksistenčna pravica in pravica do dostojnega dela, spodbujanje združevanja delavcev in sodelovanja z delodajalci), ki so postale nekakšen krščanski program v zvezi s socialnim vprašanjem.

Zakoni:

Večni božji zakon

se javlja v človeškem umu kot **naravni zakon**,

ki se v podrobnostih določa kot **pozitivni zakon** (n. pr. v državi). Živali in stvari izpolnjujejo večni zakon nezavedno.